

Karin Sarja, Centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet

Socialism, feminism och ett efterkolonialt experiment: Barbro Johansson, missionär och politiker

2004-2011

Syftet med projektet har varit att studera den svenska missionären Barbro Johanssons arbete i Tanzania från 1946 fram till 1990-tal med koncentration på hennes insatser för tanzaniska kvinnor, politiska ställningstaganden i självständighetskampen och byggandet av ett socialistiskt Tanzania, inflytande på Svenska kyrkans/Svenska Kyrkans Missions och Socialdemokratiska Arbetarpartiets hållning till Julius Nyereres nationsbyggande samt hennes betydelse för svenskt bistånd till Tanzania.

Forskningen inom projektet har huvudsakligen följt dessa syften, men med något mindre fokus på det sistnämnda, då detta dels visat sig svårt att besvara inom ett begränsat projekt och dels öppnar för ett i sig omfattande, nytt forskningsprojekt (se nedan). Viss koncentration har varit nödvändig till följd av den begränsade projekttiden motsvarande ca 1,5 års heltidsanställning.

I projektet har omfattande materialinsamling skett och ny grundforskning har genomförts. Det mest innehållsrika materialet återfinns i personarkivet efter Barbro Johansson och i Svenska Kyrkans Missions samlingar i Uppsala. Korrespondens från Barbro Johansson har även spårats i andra arkiv. Vidare har ett stort pressmaterial samlats in och radio- och tv-material om Barbro Johansson har studerats. För projektet har dessutom ett unikt material ställts till förfogande innehållande åtskilliga timmars intervjuer med Barbro Johansson genomförda under 1980-talet. Inom projektet har ett antal intervjuer genomförts med personer som varit betydelsefulla för Barbro Johanssons liv och arbete.

Projektets tre viktigaste resultat

Forskarens ansvar för att problematisera källmaterial från en person som både i sin egen samtid och i efterhand uppfattas som en viktig aktör i ett visst skede av ett historiskt förlopp. För det andra visar projektet på olika faser i Barbro Johanssons liv och arbete, vilket nyanserar viss historieskrivning och biografisk skildring av nämnda person. För det tredje görs en fördjupande analys av Barbro Johanssons missionsteologi.

Barbro Johansson hade under hela sitt liv ett stort engagemang för flickors och kvinnors utbildning och hon angav själv att hon var feminist. Byggstenarna i hennes feminism under den första perioden av arbete i Tanzania, 1946–1959, var utbildning och väckelse. Utbildning var viktig men medförde inte alla de förändringar av flickors och kvinnors situation som Barbro Johansson menade var önskvärda. Det måste till något ytterligare och det var kristen tro.

Under perioden 1946-1959 menar jag att Barbro Johanssons syn på sitt uppdrag som missionär var relativt tydligt formulerat. Hon var en välutbildad västerländsk missionär som kunde bidra med utbildning för att förbättra flickors och kvinnors liv. Hon var vidare missionär som ville visa på jämlikhetstanken i det kristna budskapet. Med både utbildning och mötet med Jesus kunde kvinnors situation förändras till det bättre. Samtidigt insåg hon att vitheten och missionärsuppdraget var problematiska i den kontext där hon befann sig. Hon var medveten om att en ny tid med nationalism var i antågande i Östafrika och att européns roll därmed var över. Däremot, menade hon, var inte Guds rikes roll över och inte heller dess budbärare. Hon förstod nödvändigheten av att anpassa sig till en ny tid för att ha berättigande i landet och en ny fas i hennes liv blev alltmer tydlig.

Från slutet av 1950-talet blev Barbro Johansson alltmer engagerad i kampen för en självständig nation, framför allt efter ett möte med Julius Nyerere, ledare i självständighetskampen och för det socialistiska TANU. Kontakterna med Nyerere ledde till att Barbro Johansson ställde upp i parlamentsval och hon invaldes i Tanganyikas parlament 1959. I december 1961 blev landet självständigt med Nyerere som ledare och vid denna tid blev Barbro Johansson tanzanisk medborgare. Hon var parlamentsledamot fram till 1965 samt mellan åren 1980–1985.

Ujamaa blev den form av socialism som växte fram inom TANU. Ett viktigt inslag var byar med kollektivt ägande och brukande av jorden. Barbro Johansson stödde skapandet av dessa byar och var själv medlem i en. Organiserandet av ujamaa-byar hade dock begränsad framgång. När Nyerere och övriga i landets ledning vid mitten av 1970-talet önskade ett större genomslag för byarna genomfördes folkomflyttningar under tvång och hela Tanzania kom i gungning. Under 1970- och 1980-talen fick landet dessutom uppleva ekonomisk kris och ett försök gjordes att störta Nyerere. Han avgick 1985 men behöll ledningen över landets enda tillåtna parti. I Tanzania hade ett enpartisystem valts som väg för en självständig, socialistisk nation.

I analyserna av materialet om Barbro Johanssons politiska engagemang tydliggörs att det stora uppdraget från 1959/60 och framåt var att bygga landet. Hon betonade att politik var skapande och att Gud hade lett henne in i de nya uppgifterna. I till synes allt var Barbro Johansson lojal med TANU och Julius Nyerere. Om det under den första fasen, något förenklat uttryckt, inte finns många spår av politiskt engagemang och socialism i det efterlämnade materialet så står under den andra perioden tankegångar om bland annat Jesus betydelse tillbaka. Om Barbro Johansson tidigare menade att utbildning och kristen tro behövdes för att kvinnor skulle få en mer jämlik ställning, så är det under den andra fasen landets självständighet och den nya politiska rörelsen som är potentialen för detta.

Barbro Johanssons ställningstaganden för en socialistisk enpartistat, skapandet av ujamaa-byar med dess folkomflyttningar och hennes lojalitet med framför allt Julius Nyerere kommer att analyseras utförligt i kommande monografi.

När Barbro Johansson 1996 fick frågor om vad kristen mission innebar för henne svarade hon både eftertänksamt och besvärat. Hon menade att hon som missionär var bärare av Guds rikes hemligheter, snarare än av kristendom. Den främsta uppgiften för henne var inte att ändra någons religiösa tillhörighet. Samtidigt betonade hon att hennes kallelse var tydlig – hon var missionär. Man kan notera hennes ord från 1996 och jämföra dessa med hennes hållning under 1950-talet: en förändring från en kristocentrisk hållning till en mer teocentrisk kan iakttas. Med detta exempel tydliggörs en utveckling i Barbro Johanssons missionsteologi.

Nya forskningsfrågor

Här kan särskilt tre områden aktualiseras. För det första visar projektet att mer forskning behövs om relationen mellan religion och politik i svensk mission i andra länder under senare delen av 1900-talet och dess eventuella betydelse för svensk utrikespolitik. Ytterligare analys kan göras om andra svenska missionärer i t.ex. det socialistiska Tanzania liksom även om svensk mission och svenska kyrkorelationer i Sydafrika under apartheidtiden.

För det andra öppnar detta projekt för frågor om relationen mellan svensk mission och svensk biståndspolitik. Här kan frågor om utvecklingen från mission, till kristna biståndsorganisationer till dagsaktuella problemställningar om förhållandet mellan den sekulära svenska staten och kristna aktörer inom civilsamhället analyseras och fördjupas.

För det tredje genererar projektet om Barbro Johansson ytterligare frågeställningar kring religion som både befriande och begränsande för kvinnors möjligheter (bearbetningar i linje med detta i artiklarna ”Paradoxes and Challenges – Gender Perspectives in Mission History” 2010, ”Can the Subaltern speak? or Who is sharing a meal with whom?” 2009, ”Afrikas drottning – religion, genus och kolonialism i en Hollywoodskildring av Afrika” 2008).

Projektets viktigaste publikationer

Som projektets viktigaste publikationer vill jag lyfta fram två artiklar och en kommande monografi. I artikeln ”On Being a Christian Missionary in Socialist Tanzania: A Case Study of the Two Roles of Barbro Johansson, Missionary and Politician” i *Swedish Missiological Themes* (2009) presenteras projektet i en internationell tidskrift med bred spridning. Artikeln behandlar framför allt två viktiga perioder i Barbro Johanssons verksamhet i Tanzania: hennes arbete för flickors och kvinnors utbildning samt hennes politiska engagemang. Ett särskilt fokus läggs på samspel och/eller konflikt mellan Barbro Johanssons ställningstagande som feminist, socialist och missionär.

I boken *12 kvinnor – i 1900-talets svenska kyrkohistoria* Artos & Norma bokförlag, 2010) återfinns bidraget ”Barbro Johansson – missionär, feminist, socialist”. Denna artikel är viktig då den bidrar till att skriva in Barbro Johansson som en central person inom svensk

kyrkohistoria under 1900-talet i en bok som riktar sig till en svensk läsekrets inkluderande studenter vid högskolor och universitet. Artikeln ger en bred översikt över Barbro Johanssons liv och gärning, bland annat i relation till aktuella rapporter om läskunnighet och utbildning i Afrika enligt rapporter från FN.

Forskningsprojektets kommande monografi planeras ha följande innehåll: Projektets hela bredd presenteras och analyseras i linje med syftet som återfinns ovan. Källmaterialets omfattning och eventuella komplexitet kommer att diskuteras. I nuläget innehåller monografin, förutom inledning, fem kapitel: 1. Barbro Johansson, Kashasha och kvinnors utbildning, 2. Barbro Johanssons politiska engagemang och socialism, 3. Samhällsbygge och medborgarskap, 4. Barbro Johansson och svenskt bistånd till Tanzania, 5. Feminism, socialism och ett efterkolonialt experiment: Barbro Johansson, missionär och politiker.

Andra typer av förmedling av projektets resultat

Presentationer av projektet vid forskarseminarium, Institutionen för humaniora och samhällsvetenskap, Högskolan i Gävle och vid Sveriges Kvinno- och genushistorikers årskonferens i Uppsala, båda nov. 2007.

Paper vid internationell forskningskonferens: "I don't want to talk about this anymore.' On being a Christian missionary in socialist Tanzania: A case study of the missionary and politician Barbro Johansson." Bergens universitet, Norge, aug. 2008.

Paper vid nordisk forskningskonferens: "Modernitetens nya kvinna: mellan kall och familj, Sverige och Tanzania. Om Barbro Johansson, missionär och politiker." Karlstads universitet, okt. 2008.

Paper vid internationell forskningskonferens: "Can the Subaltern speak? or Who is sharing a meal with whom?" Uppsala universitet, maj 2009.

Föreläsningar om projektet i Stockholm juni 2009 och i Karlstad sept. 2010.